

19. Мироненко М.Б. Принцип юридической ответственности в системе принципов права : дисс. ... канд. юрид. наук : спец. 12.00.01 «Теория и история права и государства; история правовых учений» / М.Б. Мироненко ; Самарская гуманитарная академия. – Саратов, 2001. – 239 с.
20. Липинский Д.А. Справедливость и гуманизм как нравственно-юридические принципы правовой ответственности / Д.А. Липинский // Актуальные проблемы гуманитарных наук. – Самара : Изд-во Самар. гуманит. академ., 2004. – С. 27–30.

УДК 340.12

Мороз С. П.,

*кандидат юридичних наук,
доцент кафедри теорії та історії держави і права
Університету митної справи та фінансів*

ОНТОЛОГІЧНА ОСНОВА ПОНЯТТЯ ДЕРЖАВИ

ONTOLOGICAL BASIS CONCEPT OF STATE

Проаналізовано сучасні аспекти побудови поняття держави шляхом окреслення організаційних, схематичних, визначальних передумов, виокремлення синонімічних термінопонять, що складають коло поняття держави, та їх класифікації, встановлення онтологічної приналежності поняття держави.

Ключові слова: держава, ідея держави, суспільство.

Проанализированы современные аспекты построения понятия государства путем определения организационных, схематических, определяющих предпосылок, выделения синонимических терминопонятий, составляющих круг понятия государства, и их классификации, установления онтологической принадлежности понятия государства.

Ключевые слова: государство, идея государства, общество.

The paper analyzes the modern aspects of the construction of the concept of the state by delineating the organizational, schematic preconditions which are the kind of context; allocation synonymous series terminology, concepts, forming a circle concept of the state and their classification; ontological definition of its identity.

Key words: state, idea of the state, society.

Тлумачення й інтерпретація поняття держави оперують низкою позицій які по-своєму вірно трактують його сутність. Проте гострота міжпозиційних суперечностей стосовно того, що саме в суспільстві, яка сферу суспільних відносин, яке явище має позначатися термінопоняттям «держава» [1; 2; 3; 4], здатна вийти за межі суто наукової дискусії. При цьому жодна з таких позицій у сучасному державознавстві не може визнаватися єдино правильною за відсутності більш-менш сталої (аксіоматичної) форми поняття держави. Що сприяє гальмуванню вирішення низки пізнавальних і практичних завдань, пов'язаних зі становленням, функціонуванням та розвитком сучасної вітчизняної держави [5, с. 37; 6; 7]? Держава як суспільний феномен є розповсюдженим явищем, охоплює собою майже всі сучасні країни світу. Вона має різні модифікації, які в синхронному чи діахронному вимірах зумовлюють численні спроби віднайти поняття держави в руслі раціонального означення [8]. У вітчизняному науковому дискурсі давно помічено, що всупереч близькості таких понять, як «народ», «суспільство», «країна», «вітчизна», «влада», «управління» тощо, останні все ж таки не є тотожними державі [9], а довільне застосування цього термінопоняття як у суспільно-політичній риторичі, так і в науковій сфері засвідчує стан розмитості (неоднозначності) поняття держави.

Поняття того чи іншого явища (форми чи процесу) є необхідною складовою мисленнєвої діяльності, засобом організації усвідомлення й відповідного судження. У процесі пізнання усвідомлення державознавчої проблематики потребує відповідного понятійно-категоріального апарату [10, с. 56] або понятійних опор. Володіння чіткою, зрозумілою онтологічною основою (або монадою) поняття (понять), які б відповідали сучасним вимогам аналізу, найбільш значимим і перспективним можливостям розвитку вітчизняного суспільства, є важливим завданням науковця. Суспільні потреби й соціальна практика [11; 12] опосередковано впливають і визначають напрями перегляду або уточнення об'єктно-предметної складової нової державної реальності. Цю проблему пропонуємо розглянути в такій послідовності: *по-перше*, окреслення організаційних, схематичних, визначальних передумов в усвідомленні держави; *по-друге*, виокремлення синонімічних термінопонять, що складають коло поняття держави, та їх класифікація; *по-третє*, встановлення онтологічної приналежності поняття держави.

В організаційному аспекті вважаємо за необхідне виділити межі заявленої проблематики, а саме:

- ідея держави;
- характер вітчизняного державотворення щодо ідеї держави як емпіричні фактори впливу.

У схематичному аспекті вважаємо за необхідне зосередитися на таких моментах:

- необхідність (виникнення) держави в суспільстві;
- уточнення взаємозв'язку держави й суспільства.

Гносеологія означення (означень) держави є своєрідною акцентуацією виявлення головного функціонального призначення.

Ідея держави пов'язана із цілісністю, єдністю як умовою попередження або призупинення розпаду (руйнації) суспільства. Зміст уявлення цілісного суспільства є змінним щодо історичної епохи результатом переважно інтелектуальної діяльності людей під впливом і в руслі тих чи інших домінуючих у конкретний час світоглядних чинників: релігійних, національних, економічних, соціальних тощо. Цілісність суспільства в просторі виявляла або сприяла накопиченню необхідного для життя ресурсу, недостатність якого виявляла тенденцію пошуку нових форм і методів відтворення або створення. Цілісність суспільства в часі виявляє контури умов відтворення бажаного або необхідного для суспільного буття як всього колективу людей, так і окремого індивіда (залежно від світоглядних домінантів). Просторово-часовий вимір конкретного суспільного буття втілюється у вигляді традиційно-звичаєвих зв'язків, які утримували й підтримували цілісність суспільства у всіх сферах його прояву, виступали моментом розвитку, особливо в умовах об'єктивних змін суспільних зв'язків. Зміни, як правило, були своєрідним тестом цілісності суспільства, яка оперує двома визначальними і взаємообумовлюючими напрямками: *утримання* цілісності й *підтримання* цілісності [12]. Утримання цілісності – показник внутрішньої організації суспільства, здатної забезпечувати безпеку буття людей у суспільстві. Безпечні умови розвитку є сферою частково суспільного дискурсу а також спеціальної діяльності людини, груп людей. Діяльність людей (їх груп) залежить від організації, здатної передбачувати негативні тенденції розвитку, у тому числі врахування вимог суспільного дискурсу. Підтримання цілісності – показник зовнішньої організації суспільства, який втілюється переважно у формі взаємодії із собі подібними. Отже, утримання й підтримання є предметною складовою цілого, яка щодо того чи іншого часу наповнюється конкретним змістом. Цілісність як квінтесенція суспільного буття у своїй еволюції перетворюється в державну організацію як її необхідну умову, що й визначає сенс напряму (напрямів) державної організації.

Отже, еволюція суспільства задля власного збереження породжує державу. Держава як суспільна організація (виникає в конкретному суспільстві) існує заради суспільства, його цілого. Проте держава є організацією принципово іншою, ніж саме суспільство [13]. Можна припустити, що в просторово-часовому вимірі може існувати одночасно дві організації, одна з яких – державна, інша – суспільна. Сучасне українське суспільство переживає період власної ідентифікації як ціле, що позначається й на державній організації, яка з точки зору суспільного дискурсу в певний момент втратила власний фундамент. При цьому дискурс належної державної організації продовжує бути неоднозначним, суперечливим [14].

Проблематика зосереджується в таких межах: 1) *взаємодіюча* проблема – об'єми державного й суспільного, які в період радянського часу, відповідно до фіксованої в адміністративному сенсі єдиної ідеології, не розгляда-

лися, а в умовах незалежної України не набули практичної актуальності в силу трансформації соціалістичної моделі державної організації в соціальну, яка отримала потужну суспільно-політичну й наукову підтримку; 2) *структурно-організаційна* проблема – функції держави, цілі та її завдання (їх співвідношення) як умови, що визначають структурну організацію держави, здатну протистояти як зовнішнім, так і внутрішнім впливам і викликам.

Держава виявляє власну необхідність, коли суспільство не здатне подолати чи протистояти тенденціям власного розвитку, які мають характер порушення цілісності. Суспільство з точки зору власної структури (соціальна стратифікація) є неоднорідним, складається із численних груп за родосімейними, географічними, культурологічними, соціальними, релігійними тощо критеріями [15]. Перехід до державної організації вважається переходом суспільства до цивілізації. При цьому процес формування самого суспільства, як і перехід до державної організації, є неоднозначним у тих чи інших країнах, проходить у різних часових вимірах. Не всі суспільства досягли й досягають державної організації, на основі чого можна стверджувати, що ці процеси є винятково внутрішнім проявом того чи іншого суспільства [13]. В умовах державної організації цілісність суспільства забезпечується: 1) наявністю спеціальних людей, діяльність яких організується за визначеними правилами, спрямована загалом на безпечні умови суспільної взаємодії (*діяльнісний аспект держави*); 2) формалізація правил, що робить їх передбачуваними в суспільній взаємодії людей і сприймається як належне (*правовий аспект держави*).

Держава й суспільство діють як самостійні автономні явища, що мають власні закономірності розвитку. Взаємозв'язок держави й суспільства базується на тому факті, що суспільство передає частину своїх організаційних функцій на користь держави. Характер взаємозв'язку між державою й суспільством може бути різним, набувати тих чи інших форм, які залежать від особливостей певного суспільства, історії його розвитку. Держава не може вважатися частиною суспільства з огляду на те, що держава й суспільство є різними організаціями, хоча й знаходяться в межах одного простору та часу. Держава залежить від суспільства, що зумовлено фактом її утворення й необхідністю забезпечувати цілісність суспільства. У цій дихотомії важливим є розгляд і сприйняття держави як явища, протилежного суспільству, проте не ворожого, хоча й конкурентного.

Держава в системі суспільних відносин виступає їх суб'єктом на рівні з іншими суб'єктами. При цьому як особливий суб'єкт вона має значний (інколи вирішальний) вплив на саму систему суспільних відносин, визначає та встановлює статуси інших суб'єктів цих відносин, що дозволяє сприймати державну організацію такою, що немов би замінює собою суспільство. Насправді суспільні відносини існують до держави, а в умовах державної організації набувають лише нормативно-визначеної (формалізованої) або належної форми, необхідної об'єктивної вимоги. Держава санкціонується волею інших держав. Факт визнання держави іншими державами є основоположним

принципом сучасних міждержавних взаємовідносин. Фактори, які впливають на визнання держави, такі: 1) історія суспільного державотворення, згідно з якою певна територія сприймається як сфера винятково того чи іншого державотворчого етносу; 2) право етносу на самовизначення, який залежить переважно від рівня акцентуалізації його фізичних і духовних сил на власну державну організацію [16].

Майже вся наукова історія поняття держави оперує різними визначенням, які в орієнтально-узагальненому вигляді можна звести до таких: 1) *держава як апарат влади* (характерне визначення для держави епохи стародавнього світу); 2) *держава як організація політичної влади* (епоха Середніх віків і Нового часу); 3) *держава як політична організація суспільства* (Новий і Новітній часи); 4) *держава як публічна організація політичної влади суспільства* (Новітній час) [17].

Вітчизняна університетська юридична думка дореволюційного часу оперувала, зокрема, такими поняттями: 1) об'єднання вільних людей, де порядок забезпечується встановленням монополії державних органів на здійснення примусу (*Б. Чічерін*) [18, с. 750–751]; 2) правова організація народу, що володіє у всій повноті власною самостійною первинною владою (*Б. Кістяківський*) [18, с. 819]. У 30–50-х рр. ХХ ст. поняття держави обмежувалося класовими позиціями: політична організація економічно пануючого класу; апарат влади; машина, за допомоги якої цей клас здійснює свою диктатуру, тримає в покорі своїх класових ворогів і захищає матеріальні умови власного існування від будь-яких посягань із боку ворожих йому сил як внутрішньо, так і ззовні (*В. Ленін*) [18, с. 896]. Хоча *Ф. Енгельс* свого часу писав, що держава є тільки, за загальним правилом, державою наймогутнішого економічно пануючого класу; держава є формою організації всього суспільства в цілому [18, с. 624]. У 60–80-х рр. ХХ ст. еволюція поняття держави супроводжується поступовим відходом від абсолютизації класових позицій на користь загальних універсалій: 1) історичне виділення із суспільства; 2) особлива організація політичної влади; 3) політична організація; 4) матеріальний носій політичної влади; 5) публічна влада; 6) інститут політичної системи суспільства.

Сучасна вітчизняна юридична наука оперує різними поняттями, проте в загально-орієнтальному вигляді вже переважно в руслі загальних універсалій, аналіз яких дає підстави стверджувати, що дослідники намагаються вкласти в поняття держави переважно той зміст, який для дослідника вважається найбільш правильним. Це призводить до того, що саме поняття держави знову стає аморфним і позбавленим, як виявляється, власної (аксіоматичної) змістовної основи. У визначальному аспекті домінують формально-логічні позиції, які в більшості випадків зводяться до перерахування переважно того, що в подальшому буде визначено як ознаки, властивості держави, виокремлення та з'ясування логіки зв'язків між ними.

Традиційним є погляд, що зміст держави складають три основні групи елементів-зв'язків: 1) територія; 2) населення; 3) влада [19, с. 80]. Дійсно, з одного боку, не може бути держави без людей, без території, на якій прожи-

вають люди, і без влади, за допомоги якої досягається організація людей на певній території. *З іншого боку*, така позиція потребує уточнення: *по-перше*, будь-який із зазначених елементів може самостійно презентувати певною мірою завершене уявлення про державу на основі сформованої сучасної системи знань у вигляді геополітики, етнополітики та кратополітики; *по-друге*, зазначені три основні групи елементів є у свою чергу властивостями самого суспільства, що й створює певні труднощі в диференціації суспільства й держави, ідентифікації сфери власне державного; *по-третє*, держава як суспільне утворення потенційно володіє іманентними властивостями суспільства як фундаментальними. В умовах держави, фундаментальні властивості, *з одного боку*, виступають умовою формування держави як нової суспільної організації, *з іншого боку*, визначають основну спрямованість держави як організації, близької до суспільства, проте іншої.

Сучасна вітчизняна наукова юридична література поступово звільняється від сформованого погляду на державу як винятково сукупність вищезазначених трьох основних груп закономірностей (елементів-зв'язків, адже наділення держави властивостями суспільства як такими, що стосуються і суспільства, і держави, призводить до змішення понять, невизначеності їх онтологічної основи. При цьому не беруться до уваги властивості самої держави. Плутанина з властивостями держави й суспільства втілилася в появі словосполучення «державно-організоване суспільство», зміст якого може бути двояким. *З одного боку*, акцент робиться на тому, що суспільство перетворилося в державу, *з іншого* – суспільство формує державу як необхідну умову його власної безпеки й розвитку. Суспільство в умовах держави нікуди не зникає, воно продовжує функціонувати, на що ми неодноразово звертали увагу. Вищезазначена група елементів є скоріше умовами, що визначили державу, її базовими (фундаментальними) властивостями, а не іманентними властивостями безпосередньо самої держави.

Отже, під час виявлення складових держави необхідно враховувати, *по-перше*, наявність фундаментальних елементів – таких, що визначають державу саме як суспільне явище (населення, територія населення, суспільна влада); *по-друге*, наявність похідних елементів – таких, яких держава набуває або які виявляє в ході власного розвитку (апарат державної влади, матеріальний ресурс державної влади, монополія держави на примус, законодавство держави, право, суверенітет державної влади, символи держави, вчення про державу) [13]. Таким чином, елементний склад дозволяє раціоналізувати уявлення про державу як об'єктивну реальність і вирізняти державу серед інших подібних їй суспільних організацій (поліс, вождівства, імперія, деспотія).

Держава як суспільне явище є організацією публічно-політичною, де публічний аспект акцентує на наявності «спеціальних» людей – уповноважених на організацію й реалізацію суспільного управління, а політичний аспект зосереджує увагу на наявності суспільних об'єднань людей, що мають різні, відмінні від решти, інтереси, у тому числі державних організацій. Публічність і політичність створюють нову, принципово іншу, організацію суспіль-

ства, у якій диференціація й ієрархія виступають інструментами формування належного порядку та належної поведінки членів суспільства. Публічність зумовлює виокремлення певних груп осіб, наділених спеціальним статусом, здатних впливати на поведінку інших осіб, вимагати від них бажаної поведінки, а за необхідності застосувати примус. Статус цієї групи осіб (*уповноважені державно-владні особи*) супроводжується привілейованим становищем, порівняно з іншими членами суспільства, як необхідна умова їх діяльності. Ця група людей визначає й формує статуси інших людей, їх об'єднань як необхідну умову належної суспільної поведінки й суспільного порядку. Взаємовідносини між державно-владними особами й особами, які не мають державно-владних повноважень, є різними, що впливає на форми держави. Отже, державна організація супроводжується визначенням міри належної поведінки суб'єктами суспільних відносин як умови, що попереджає або мінімізує суспільний конфлікт. У свою чергу уповноважені державно-владні особи як прояв публічного та врахування політичного діють на основі інституційних, нормативно визначених напрямів їх діяльності, що є умовою цілісності, стабільності, передбачуваності розвитку суспільства. Там, де така умова порушується, цілісність суспільства й держави руйнується. Ефективність діяльності державно-владних осіб залежить від рівня суспільного усвідомлення й фактичного стану розподілу публічних і приватних інтересів. Тобто публічний аспект акцентує увагу на наявності інституціонально оформленого колективу уповноважених осіб; політичний аспект акцентує увагу на наявності різних суспільних груп людей, які мають різний інтерес, у тому числі на діяльності уповноважених осіб, особливо на порядку їх заміщення. Власне, державний аспект суспільної організації акцентує на здатності державно-владних осіб враховувати інтереси різних суспільних груп у межах певної державної території, для чого використовується система повноважень і компетенцій, тим самим формується уявлення належної предметної діяльності цих осіб.

Держава уявляється переважно як *публічна організація* уповноважених державно-владних (спеціальних) осіб, формалізація діяльності яких створює умови їх передбачуваної, контрольованої діяльності, що прямо або опосередковано впливає на суспільно-політичний інтерес і баланс. Публічність визначає зміст держави, який з урахуванням фундаментального її призначення спрямований на: 1) встановлення правил (нормування); 2) вирішення спорів (розсудження); 3) застосування примусу до порушника (відновлення норми, яка була порушена), що є предметом юриспруденції, ключовим у діяльнісному аспекті для будь-якого типу й будь-якої форми держави. Різниця виявляється лише в ступені диференціації правової дії та ролі правового начала в тій чи іншій державній організації [20].

Процес виявлення властивостей передбачає оперування уявленнями про внутрішню й зовнішню сторони держави (її елементи, елементи-зв'язки), на основі чого властивості держави будуть відображенням об'єктивної реальності, а не суб'єктивної фантазії. Внутрішня сторона, або якісна, акцентує

увагу переважно на порядку організації (структурування), проявом чого є цілісність держави як самостійного явища. Структурна організація немов би утримує цілісність і залежить від уявлення її належності. У процесі характеристики внутрішньої сторони звертається увага на змінні процеси, характер яких дозволяє фіксувати момент цілісності досліджуваного явища або появи таких змін, що загрожують цілісності. Виявити характер внутрішніх змін можна лише на основі характеристики зовнішньої сторони держави або кількісної (репрезентативної, атрибутивної). Зовнішня сторона, або взаємодія держави з іншими суспільними явищами, дозволяє зосередитися на кількісних процесах взаємодії, характер яких може показати, по-перше, чи підтримується цілісність держави, тобто чи виконує вона своє суспільне призначення; по-друге, чи є загроза цілісності держави, тобто чи виявляються на прями можливих змін держави: або модернізація, або її руйнація. Невід'ємні іманентні властивості встановлюються з урахуванням діяльнісного аспекту державної організації.

З урахуванням вищезазначеного, ми не вважаємо, що розглянута проблема є вирішеною. За межами дослідження залишилися численні аспекти, які складають зміст сучасних вітчизняних знань державознавства. Ми намагалися з урахуванням вітчизняного стану державознавчої проблематики звернути увагу насамперед на онтологічне підґрунтя поняття держави, на основі чого дійшли таких висновків:

1) держава й суспільство є різними явищами, які в організаційному аспекті мають власну сферу буття, вони не є тотожними;

2) орієнтально-узагальненою ідеєю держави попри різноманітність підходів є контроль абсолютизму політичної влади;

3) поняття держави з урахуванням виокремлених синонімічних понять та їх рядів є комплексним штучним соціальним явищем, яке за своїм змістом завжди виявляло винятково публічну соціальну природу буття в умовах суспільної організації, незалежно від тих чи інших форм, типів організації. Публічність є відображенням уявлення загального, цілого, єдиного, однакового, яке в умовах усього суспільства сприймається як належне, стосовно чого проблема безпечного розвитку набуває конкретного змісту, як і реалізація групових та індивідуальних інтересів. Будь-яке порушення публічності (або стану публічності) мінімізує або руйнує цілісність;

4) публічна природа держави зумовлює розвиток юридично-правових начал, диференціацію правової дії, ступінь якої щодо того чи іншого суспільства є різним, що є наслідком суспільних зусиль у дотриманні стану публічності як умови безпечного розвитку.

Література:

1. Мамут Л. Метаморфози восприятия государства / Л. Мамут // Проблемы ценностного подхода в праве: традиции и обновление. – М. : Изд-во ИГиП РАН, 1996. – С. 56–67.

2. Мамут Л. Государство в ценностном измерении / Л. Мамут. – М. : Норма, 1998. – 46 с.
3. Родионова О. Трансформация понятия государства и его сущности / О. Родионова // Вестник Ивановского государственного университета. Серия «Естественные, общественные науки». – 2008. – № 3. – С. 3–11.
4. Вехорев Ю. Элементы (структура) государства, идеология и тенденции развития современного российского государства и права / Ю. Вехорев // Вестник Нижегородского университета имени Н.И. Лобачевского. Серия «Право». – 2000. – Вып. 1(2). – С. 27–33.
5. Оборотов Ю. Аспекти розгортання методології юриспруденції / Ю. Оборотов // Право України. – 2014. – № 1. – С. 33–39.
6. Мороз С. Ответственность «государства» и социальные гарантии / С. Мороз // Вектор науки Тольяттинского государственного университета. Серия «Юридические науки». – 2012. – № 4(11). – С. 38–40.
7. Мороз С. Актуальные вопросы отечественного государствовопонимания / С. Мороз // Держава і право. Серія «Юридичні і політичні науки». – К. : Ін-т держави і права імені В.М. Корецького НАН України, 2014. – Спецвипуск. – С. 40–45.
8. Осветимская И. Особенности развития научных представлений о государстве в классической и постклассической юридической науке / И. Осветимская // Антропология права: філософський та юридичний виміри (стан, проблеми, перспективи) : матеріали міжнар. круглого столу (м. Львів, 7–8 грудня 2012 р.) / Львів. нац. ун-т ім. І. Франка ; Нац. акад. прав. наук України. – Львів : Галицький друкар, 2013. – С. 337–356.
9. Степин В. От классовых приоритетов к общечеловеческим ценностям / В. Степин, А. Гусейнов, В. Межуев, В. Толстых // Квинтэссенция: философский альманах / сост. В. Мудрагей, В. Усанов. – М. : Политиздат, 1992. – С. 4–46.
10. Панов М. Проблеми методології формування категоріально-понятійного апарату юридичної науки / М. Панов // Право України. – 2014. – № 1. – С. 50–60.
11. Рабінович П. Методологія вітчизняного загальнотеоретичного праводержавознавства: деякі сучасні тенденції / П. Рабінович // Право України. – 2014. – № 1. – С. 11–21.
12. Уилбер К. Краткая история всего / К Уилбер ; пер. с англ. С. Зубкова. – М. : АСТ ; Астрель, 2006. – 476 с.
13. Кревельд М. Расцвет и упадок государства / М. ван Кревельд ; пер. с англ. и под ред. Ю. Кузнецова и А. Макеева. – М. : ИРИСЭН, 2006. – 544 с.
14. Сіренко В. Декілька зауважень до питання про існування держави / В. Сіренко // Право України. – 2014. – № 1. – С. 224–231.
15. Вебер М. Избранное. Образование общества /М. Вебер. – М. : Наука, 2004. – 370 с.
16. Четвернин В. Проблемы теории права и государства : [краткий курс лекций] / В. Четвернин. – М. : Изд. дом ГУ ВШЭ, 2007. – 308 с.

17. Лобода Ю. Цінність держави як її соціальна сутність (теоретико-методологічні аспекти дослідження) : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : спец. 12.00.01 «Теорія та історія держави і права; історія політичних і правових вчень» / Ю. Лобода ; Одеська національна юридична академія. – Одеса, 2001. – 20 с.
18. История политических и правовых учений : [хрестоматия] / сост. и общ. ред. Г. Демиденко. – Х. : Факт, 1999 – 1080 с.
19. Юридична енциклопедія : в 6. т. / редкол. : Ю. Шемшученко (голова редкол.) та ін. – К. : Укр. енцикл., 1998–2004. – Т. 2 : Д–Й. – 2002. – 744 с.
20. Матюхин А. Государство в сфере права: институциональный подход : автореф. дисс. ... докт. юрид. наук : спец. 12.00.01 «Теория и история права и государства; история правовых учений» / А. Матюхин ; Высшая школа права «Адилет». – Алматы, 2001. – 58 с.

УДК 340.5

Легка О. В.,

*кандидат юридичних наук, доцент кафедри міжнародного права,
історії права та політико-правових вчень*

Дніпропетровського національного університету імені Олеся Гончара

ДЖЕРЕЛА МУСУЛЬМАНСЬКОГО ПРАВА

THE SOURCES OF MUSLIM LAW

Досліджуються основні джерела мусульманського права. Порівнюються та якісно аналізуються такі джерела, як Коран, сунна, іджма та кійас. Акцентується увага на впливі ісламу в цілому та мусульманського права зокрема на державно-правовий розвиток ісламських держав.

Ключові слова: *Коран, сунна, іджма, кійас, мусульманське право, фікх, шаріат.*

Исследуются основные источники мусульманского права. Сравниваются и качественно анализируются такие источники, как Коран, сунна, иджма и кияс. Акцентируется внимание на влиянии ислама в целом и мусульманского права в частности на государственно-правовое развитие исламских государств.

Ключевые слова: *Коран, сунна, иджма, кияс, насс, мусульманское право, фикх, шарият.*